

УДК 339.926:327.3

Македон В.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і соціальної роботи
ОКВНЗ «Інститут підприємництва «Стратегія»»

ГЕОЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

GEO-ECONOMICS AND ITS INFLUENCE ON DEVELOPMENT STRATEGY OF COUNTRY NATIONAL ECONOMY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACH

АНОТАЦІЯ

У статті визначені теоретичні уявлення про феномен гео-економіки та визначені актуальні складові її наповнення. Охарактеризовано орієнтири застосування гео-економічного підходу під час формування стратегії розвитку національної економіки країни. Визначено багатшаровість поняття гео-економіки, що дає змогу формувати підходи стосовно стратегії розвитку національної економіки в безлічі внутрішніх і зовнішніх просторів.

Ключові слова: гео-економіка, гео-економічний простір, стратегія розвитку, світове господарство, національна економіка, глобальна економіка, теоретичний дискурс.

АННОТАЦИЯ

В статье определены теоретические представления о феномене геоэкономики и определены актуальные составляющие ее наполнения. Охарактеризованы ориентиры применения геоэкономического подхода при формировании стратегии развития национальной экономики страны. Определена многослойность понятия геоэкономики, что позволяет формировать подходы относительно стратегии развития национальной экономики в огромном количестве внутренних и внешних пространств.

Ключевые слова: геоэкономика, геоэкономическое пространство, стратегия развития, мировое хозяйство, национальная экономика, глобальная экономика, теоретический дискурс.

ANNOTATION

In the article were certain theoretical ideas about the geo-economics phenomenon and the actual constituents of its filling. Was reference-points the geo-economics application approach and described at forming of development strategy of country national economy. Were certain the concept of multi-layer redness by geo-economics, that allows to form approaches in relation to development strategy of national economy in enormous amount of internal and external spaces.

Key words: geo-economics, geo-economics space, strategy of development, world economy, national economy, global economy, theoretical discours.

Постановка проблеми. Роль гео-економіки як науки про просторові економічні відносини між державами різко зросла у сучасному світі. Це викликано справжньою гео-економічною революцією, пов'язаною з розпадом біполярної моделі світу і бажанням постсоціалістичних країн визначити свій новий міжнародний статус у зв'язку з переосмисленням ними своєї цивілізаційної ідентичності. У зв'язку з цим особливу актуальність набуває вивчення гео-економіки і гео-економічного бачення світу. Актуальність і необхідність визначення поточних визначальних тенденцій і процесів в гео-економіці пов'язані з тим, що сьогодні держави не можуть вже дозволити собі самостійно

вирішувати соціально-економічні проблеми без врахування інтересів сусідів, інституційних обмежень та трендів світової економіки. Усе це служить однією з важливих причин загострення гео-економічних проблем сучасного світу, так само як і підвищеного інтересу до гео-економіки та її стратегічних проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню основного предмета вивчення гео-економіки як сучасного інструментарію дослідження світогосподарських та національних політико-економічних процесів, а також головних її методологічних принципів і концепцій присвячена значна кількість наукових робіт. Серед таких публікацій що стали класичними і визначальними, слід відзначити праці О. Білоруса, Р. Вейда, А. Гальчинського, Б. Гослінга, В. Дергачова, К. Жана, Р. Корзенівца, Е. Кочетова, Є. Лютвака, Д. Мартена, Ж.-Л. Мецжера, Т. Морана, П. Савони, Дж. Фаербруга, А. Філіпенка, В. Яковця.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В усіх дослідженнях, присвячених гео-економіці, вона розглядається здебільшого як синтез двох дискурсів: географічного й економічного, не враховуючи культурологічні, інституційні, логіко-історичні, логістичні та інфраструктурні фактори глобалізаційних процесів. Саме ці доводи і сформували необхідність поглиблення досліджень проявів гео-економіки на сучасному етапі світової економіки.

Мета статті полягає у визначенні ролі гео-економіки та її складових у розробці стратегії структурних змін в економічному просторі окремої національної економіки. Крім того, необхідними є розширення теоретичних уявлень про структурне наповнення феномена «гео-економіка» і відхід від географічного і економічного її представлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна держава піклується про своє майбутнє, вибудовуючи стратегічну перспективу, формуючи власну доктрину і стратегію розвитку. Розробка фундаментальних основ національної доктрини і стратегічного арсеналу її реалізації у сучасному світі обумовлюється декількома принциповими орієнтирами.

1) Всеосяжна глобалізація стирає кордони між внутрішньою і зовнішньою сферами діяльності, між внутрішньою і зовнішньою політикою. Всесвітні глобальні потоки і процеси в економічній, фінансовій, виробничій, соціальній, політичній та інших сферах стають орієнтирами розвитку будь-якої національної економіки [1, с. 18–19].

2) Нестримно набирає силу процес економізуючої політики, яка означає:

– досягнення цілей, вирішення політичних завдань економічними методами;

– зсув вектора стратегічного розвитку від політичних, ідеологічних, силових та інших методів до економічних;

– у зовнішньому середовищі спостерігається пріоритет геоекономічних інтересів над геополітичними і геостратегічними.

3) Назріла необхідність застережливого вивчення того середовища (у нашому випадку – геоекономічного простору), в якому належить функціонувати національному господарству, тенденцій його подальшого розвитку. Все це слід брати до уваги, оскільки світова система сама по собі виступає як структура, що динамічно розвивається. Таким чином, перший крок – це сприйняття внутрішнього економічного «регламенту» світової господарської системи (геоекономічного «регламенту») [1; 2].

4) Умова розробки прийнятної стратегії – виявлення закономірностей трансформації національної економіки, які впливають на формування цілісної системи економічної взаємодії зі світовою господарською системою, на її характер. Йдеться про моделі зовнішньоекономічних зв'язків національної економіки із зовнішнім економічним середовищем.

Якщо ми говоримо про включення національної економіки в глобальну світову систему, про основні параметри і орієнтири такого включення, то необхідним є з'ясування сутності глобальних трансформацій та їхнього впливу на національні економіки різних країн. Для цього виокремимо принципово важливі моменти, що визначають умови і платформу взаємодії національної економіки із зовнішньою сферою.

1. Коли лунають заклики сміливіше виходити за національні економічні межі, виникає питання: що означає виходити в зовнішню економічну сферу? Парадокс в тому, що жодна національна економіка ніколи з неї і не виходила, оскільки будь-яка національна економіка є нерозривною частиною єдиного світового геоекономічного простору і вже через це бере участь в світовому відтворювальному процесі, і природно, реалізація товарів на світовому ринку певною мірою опосередковує цей процес.

Виробничі інфраструктури багатьох національних економік не пов'язані через світовий ринок з передовими виробничо-технічними комплексами. У таких країнах небагатий вибір високоефективних експортних статей (особливо машин і устаткування), як наслідок – постій-

ний дефіцит валютних коштів обмежує імпорт високопродуктивних машин, устаткування, новітніх технологічних процесів [3].

2. Якщо розглядати це питання глибше і з позицій суспільного розподілу праці, спостерігається не повною мірою виконання національною економікою своїх господарських обов'язків, бо світовий відтворювальний процес через об'єктивний суспільний розподіл праці наділяє економічні структури, у тому числі і будь-яку національну економіку, певними виробничими обов'язками. Цим зумовлений розподіл суспільної праці в усесвітньому масштабі, і відомо, що воно далеко вийшло за межі загального розділу. З'явилася нова межа розподілу праці в міжнародній сфері – міжконтинентальна. При такій різноманітності форм розподілу праці, що створюють гігантські можливості для заняття різноманітних ніш в геоекономічному просторі, національні економіки залишаються поза межами світової відтворювальної системи.

3. Виникла необхідність переламати подібну ситуацію. У чому причина пасивного, незадовільного включення величезного числа національних економік в усесвітній господарський відтворювальний ланцюг? Які проблеми вважати за вузлові і як їх вирішувати? Центральна умова – необхідно підсилити сприйнятливість національного господарства до новітніх тенденцій розвитку світогосподарської сфери. Своєчасне врахування елементів, що зароджуються в надрах світогосподарської сфери в її відтворювальному ядрі, повинно стати основою функціонування сучасного зовнішньоекономічного комплексу будь-якої національної економіки.

4. Під впливом науково-технічного прогресу, що революціонував сучасні продуктивні сили, легко і сміливо долаються національні межі виробництва. Міжнародна кооперація «розтягує» галузеві виробничі потужності по різних регіонах світу. Технологічна кооперація завершує і зміцнює цей процес, розриває локальний технологічний ланцюжок, сприяє створенню хоча і винесених за національні рамки, але тісно пов'язаних, узгоджених один з одним виробництв. Відповідно, розвиненішою і одноріднішою стає виробнича інфраструктура (транспорт і комунікації, енергопостачання тощо). Цей процес розростається в світовому господарстві.

5. У національній економіці як складовій частині сучасного світового господарства задіяні практично всі його атрибути. Проте проблема полягає в тому, що вони розвиваються повільно, а у багатьох випадках знаходяться тільки в зачатковому стані. Це відноситься і до новітніх форм товарної продукції, формування адекватних йому організаційно-економічних структур, до становлення внутрішнього ринку, до процесу виробничої і територіально-виробничої інтеграції, розвитку спільного підприємництва, новітніх методів вивчення ринків, питань ціноутворення [2; 4, с. 86–90].

Сучасна ситуація вимагає прискореного розвитку цих атрибутів в національних економіках, для чого необхідні могутні каталізатори,

злам усіляких бар'єрів на шляху налагодження виробничо-технологічної співпраці. Інакше кажучи, необхідні не тільки вихід «у зовнішній світ», але і включення ланки всесвітнього інтернаціоналізованого відтворення в національне економічне середовище.

Процес «визрівання» інтернаціоналізованого відтворювального ядра (шару) у національних межах кореспондується і коректується геооточенням – світовою валютно-фінансовою сферою, ринком кредитних грошей, міграцією робочої сили тощо. Ці ринки формують своєрідне всесвітнє економічне середовище, в якому в зваженому стані знаходяться національні економіки, йде постійне перетворення різних їх економічних, виробничих та інших структур, що сполучаються в єдині відтворювальні ланцюги: у національних рамках виникають вогнища інтернаціональної вартості, які розростаються під дією знову ж таки впливу світогосподарського середовища [5].

Таким чином, під час підсумовування приведених вище ключових акцентів виявляється сутність геоekonomіки. Геоekonomіка – це концепція зовнішньоекономічної стратегії і формування зовнішньоекономічних доктрин, яка вписується в загальну теоретичну панораму, що складається з трьох взаємообумовлених і взаємозалежних частин:

- 1) світова господарська система: внутрішній економічний «регламент»;
- 2) зовнішньоекономічна макромодель: генезис системи зв'язків національної економіки із зовнішньою сферою;
- 3) стратегічний арсенал реалізації національної доктрини (технологія операцій на світогосподарській арені – високі геоekonomічні технології).

У свою чергу, ці частини підрозділяються на рівні і блоки. Всі разом вони дають уявлення про систему «геоekonomіки» (рис. 1).

Геоekonomіка включає:

- концептуальні переконання, що відображають інтерпретацію глобального світу через систему економічних атрибутів;
- винесену за національні рамки систему економічних атрибутів і економічних відносин, що визначають контур глобального економічного простору, в якому розгортаються світові економічні процеси;
- симбіоз національних економік і державних інститутів, переплетіння національних і наднаціональних економічних і державних структур;
- політологічну систему поглядів (концепцію), згідно з якою політика держави залежить від економічних чинників, операції на геоekonomічному атласі світу, включення національних економік і їх господарських суб'єктів в світові інтернаціоналізовані відтворювальні ядра (ланцюги) для участі у формуванні і розподілі світового доходу [5; 6].

Далі ми визначимо основні моменти і атрибути трьох названих геоekonomічних блоків, які

утворюють каркас геоekonomічного простору і які обумовлюють формування національної стратегії розвитку.

Для формування теоретичних уявлень про геоekonomічний підхід до вироблення стратегії структурних змін в економічному просторі країни необхідно перш за все розглянути підходи, що склалися, до інтерпретації геоekonomічного простору і визначити зміст такої структурної політики. Крім того, слід з'ясувати сутність формування самої стратегії розвитку, що припускає наявність протилежних інтересів і дій.

Економіко-географічний підхід до інтерпретації геоekonomічного простору і визначення його неоднорідностей як передумов розвитку, самої стратегії, як і інші такі підходи, виходить з уявлення про світоцілісність і єдність географічного простору, який має властивості багатопшаровості, поліструктурності.

Поняття «географічний простір» розглядається в тих же гносеологічних аспектах, що і аналогічна філософська категорія. При цьому має місце перенесення терміна аналогічно процесів, проте повної тотожності між поняттями-аналогами не спостерігається. Обов'язковою умовою географічного простору є присутність об'єктів геоторії серед об'єктів, явищ і відносин, що формують його. Відповідно до економіко-географічного підходу геоekonomічний простір є економічною складовою (підсистемою, шаром, структурою) єдиного, цілісного географічного простору. Сам же географічний простір (геопростір) є сукупністю стосунків між геооб'єктами, що розташовані на конкретній території (геоторії) і розвиваються у часі. Ці поняття наділяються якостями міри, викривлення, а також ентропійності або розчленування на «поля» тощо [7, с. 295–298]. Економічний простір формується в результаті перетину і взаємодії різних економічних полів, утворених сукупністю об'єктів, відносно яких мають силу рішення, прийняті конкретним розпорядником (системою). Геоekonomічний простір – це економічне поле, «прив'язане» до конкретної території.

Проте, на наш погляд, в економіко-географічному підході до інтерпретації геоekonomічного простору залишаються невираженими економічні суб'єкти, що формують його в процесі власної взаємодії разом із взаємодією об'єктів географічного середовища. Геоekonomічний простір, як бачиться, має матричну структуру, утворену взаємодією об'єктів геофактичного середовища і суб'єктів економічної діяльності. При цьому в основі розуміння цілісності географо-просторових економічних (геоekonomічних) систем (глобальних, регіональних, національних, адміністративно-територіальних, виробничо-територіальних тощо) лежить розгляд їх як дієвих структур відповідних територіальних одиниць людей.

Глобалістський підхід. Особливістю цього підходу є домінування проблем міжнародних економічних відносин, слабо пов'язаних зі структурними змінами, в самому національ-

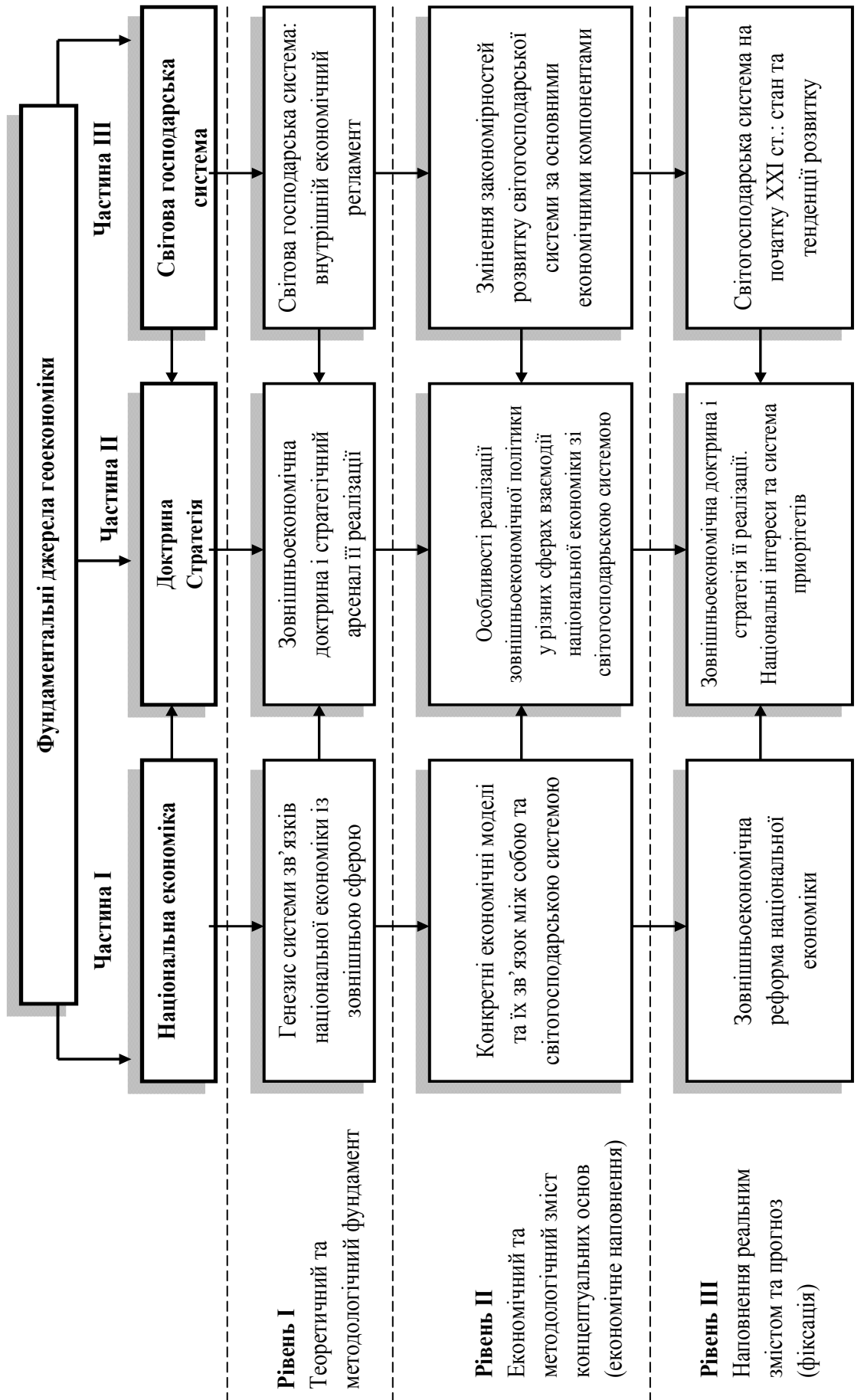

Рис. 1. Загальнотеоретична панорама системи «геоекономіка»

ному господарств. Так, А. Філіпенко [8, с. 274] визначає суть геоekonomіки у зовнішньоекономічному аспекті таким чином: «це концепція зовнішньоекономічної стратегії і формування зовнішньоекономічних доктрин, яка вписується в загальну теоретичну панораму, що складається з трьох взаємопов'язаних і взаємообумовлених частин:

1) світова господарська система: внутрішній економічний «регламент»;

2) зовнішньоекономічна макромодель: генезис системи зв'язків національної економіки із зовнішньою сферою;

3) стратегічний арсенал реалізації національної доктрини (технологія операції на світогосподарській арені – високі геоekonomічні технології» [9].

Обґрунтовуючи геоekonomічну стратегію розвитку регіону як підсистему національної і світової економіки, слід визначити той системний засіб, за допомогою якого відбуваються структуризація, формування регіонів як культурно-господарських цілостей (систем), що здійснюють міжрегіональну взаємодію, а також з господарствами суміжних країн та їх регіонів. Інакше кажучи, необхідний об'єктивний механізм структуризації (і конструювання) регіонів. Як такий засіб виступають, на наш погляд, транспортні комунікації. Тут комунікації є матеріально-технічним засобом формування комунікаційного середовища в певному регіоні світу, що впливають загалом на глобальне комунікаційне середовище як основи структуризації різного роду регіональних економічних, політичних, культурологічних та інших співтовариств.

Тому процес становлення світогосподарської цілості (глобалізації) супроводжується компенсаторним процесом регіоналізації національних економік і формуванням різного роду міждержавних регіональних інтеграційних структур.

Формування геоekonomічної стратегії народного господарства означає зміну його економіко-географічної структури, включаючи створення нових полюсів розвитку, відповідних змінам в просторовій структурі світового господарства, а також створення геоekonomічних регіонів, що здійснюють взаємодію господарства країни на певному географічному напрямі світового господарства [10, с. 156–172].

Геополітичний (цивілізаційний) підхід є політологічною інтерпретацією геокультурного підходу. Він акцентує значення міждержавної економічної взаємодії в контексті спільності і відмінності культур. Тут формування геоekonomічної моделі господарства країни зв'язується в комплексі глобалістських концепцій і наукових дисциплін, серед яких особливе значення мають геоekonomіка і геокультура.

Тому дослідження процесів просторово-часового континууму в реальних економічних системах направлене на обґрунтування не тільки структурних змін в просторовій організації гос-

подарства, його господарській інфраструктурі, але і на формування інституційної інфраструктури для цих змін.

Цілісність є атрибутом систем. Формування світогосподарської цілісності, на наш погляд, не відміння цілісності національних господарств, проте додає їм нове значення.

На думку автора, конструктивний геоekonomічний підхід до формування стратегії розвитку національного господарства разом з постулатом формування геоekonomічного простору як географічної інтерпретації економічних полів, включає також постулат про його цілісність у складі світової економічної системи. При цьому в основі розуміння цілісності геоekonomічних (просторово-економічних) систем (глобальних, регіональних, національних, адміністративно-територіальних, виробничо-територіальних тощо) лежить розгляд їх як діяльнісних структур відповідних територіальних систем людей.

Інфраструктурний підхід. Для досягнення цілей нашої роботи мають особливе значення комунікаційні чинники формування територіальних структур, що позначаються як внутрішні геоekonomічні регіони. Світове комунікаційне середовище є поєднанням комунікаційних середовищ великих регіонів світу, які, у свою чергу, розпадаються на комунікаційні середовища дрібніших регіонів. Саме середовище формується як сукупність і взаємодія елементів, що позначаються як комунікаційні осередки.

Як виявляється, в межах того або іншого комунікаційного осередку, що складається, формується нова територіальна спільність, що володіє специфічною культурою цивілізаційного або субцивілізаційного порядку. Очевидно також, що відповідно до наявних цивілізаційних (субцивілізаційних, соціокультурних) установок ці територіальні спільності більш-менш активно беруть участь в процесах формування і розвитку комунікаційних структур різного рівня [11]. Тому має місце взаємний процес формування комунікаційних і цивілізаційних структур. В основі ж, мабуть, лежить процес цивілізаційної експансії, освоєння простору.

Геологістичний підхід. З позиції логістики національне господарство є складною системою управління процесами трансформації в просторових системах (регіонах різного рівня) ресурсних потоків в товарні потоки, направлене на ефективне задоволення матеріальних і духовних потреб населення з урахуванням можливості міжнародного обміну. Системним засобом управління ресурсовикористанням у просторових економічних системах є логістичні інфраструктури, що створюють сукупну національну логістичну інфраструктуру ринку, яка виконує роль організаційного, інформаційного і комунікаційного забезпечення ринкової системи [12].

Викладені раніше підходи відображають багатоплановість поняття геоekonomіки, що дає змогу формувати стратегії розвитку національної економіки в безлічі внутрішніх і зовнішніх

просторів (реальних і віртуальних). Проте в більшості з них не міститься, на наш погляд, той специфічний аспект, який би досить однозначно вказував на спеціальну методологію управління національним господарством у вказаній раніше безлічі просторів.

Висновки. Таким чином, для національної економіки проблема економічного розвитку полягає в створенні інфраструктурних умов для формування територіальних елементів, які складають гео економічну систему. При цьому, на наш погляд, йдеться не стільки про політичний, скільки про економічний процес, який означає формування безлічі регіональних структур на основі комунікаційних і енергетичних комплексів, що дають змогу регіонам виступати як суб'єкти не тільки національної, але і світової економіки. Крім того, внутрішня структура регіонів, які перетинаються між собою як відкриті системи, також має бути розвинена у напрямі подолання комунікаційного відособлення адміністративних районів, розташованих на межах регіонів.

Позначена парадигмальність гео економічної системи дає змогу сформулювати гіпотезу про те, що розвиток національної економіки країни і світової економіки загалом пов'язаний з переходом до освоєння економічного простору мезорівня, причому не тільки в рамках національних економік, але і на міжнародному і в глобальному рівнях.

Сама гео економічна концепція є вираженням парадигми освоєння внутрішнього і зовнішнього економічного простору країн світу. Звідси випливає, що економічний розвиток може бути проінтерпретований як освоєння економічного простору в його новій, регіональній цілісності. Парадигма регіонального розвитку національної економіки обумовлена зміною типів світовідносин. Поняття регіону в кожному типі світовідносин змінюється. Але саме на стадії становлення коеволюційного типу досягається паритет стосунків людини і навколишнього світу. Тому активізація регіонального (гео економічного) аспекту, формування безлічі «проблемних» регіонів, направлених на гармоніза-

цію внутрішнього і зовнішнього економічних просторів, означає і саморозвиток національної економіки саме в гео економічному контексті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Luttwak E. From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict: Grammar of Commerce / E. Luttwak // The National Interest. – 1990. – № 20. – P. 17–23.
2. Дергачев В. Геоэкономика. Современная геополитика : [учебник] / В. Дергачев – К. : ВИРА-Р, 2002. – 512 с.
3. Жан К. Геоэкономика. Господство экономического пространства / К. Жан, П. Савона. – М. : Арити, 1997. – 207 с.
4. Білорус О. Політекономія глобалізму. Новий однополюсний корпоративноконкурентний глобалізм як цивілізаційна формація постіндустріальної ери / О. Білорус // Антологія творчих досягнень. – 2004. – Вип. 1. – С. 84–98.
5. Кочетов Э. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства : [учебник для вузов] / Э. Кочетов. – М. : Норма, 2006. – 528 с.
6. Метаморфози світу: Соціологія глобалізації / [Д. Мартен, Ж.-Л. Мецжер, Ф. П'єр]. – К. : Вид. дім «КМ Акад.», 2005. – 304 с.
7. Firebaugh G. Accounting for the Recent Decline in Global Income Inequality / G. Firebaugh, B. Goesling // American Journal of Sociology. – 2004. – September. – № 2 (110). – P. 283–312. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucAtlas.ucsc.edu>.
8. Філіпенко А. Особливості дослідження глобальних трансформацій / А. Філіпенко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журн. – 2012. – № 1. – С. 273–276.
9. Wade R. Hunter Inequality and globalization: comment on firebaugh and gosling / R. Wade // eScholarship Repository, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://repositories.cdlib.org/cgirs/CGIRS-2004-10>.
10. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: Наук. вид. / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2006. – 312 с.
11. Korzeniewicz R.P. World Inequality in the Twenty-First Century: Patterns and Tendencies / R.P. Korzeniewicz, T.P. Moran // Chapter forthcoming in The Blackwell Companion to Globalization, edited by George Ritzer. – Oxford : Blackwell Publishers, 2007. – 592 p.
12. Яковец Ю. Глобальные экономические трансформации XXI века / Ю. Яковец. – М. : Экономика, 2011. – 382 с.